

KUNNIOITTAVASTI KÖYHYDESTÄ

Opas köyhydestä kirjoittamiseen

**EMME MYY
VELAKSI.**

KUNNIOITTAVASTI KÖYHYDESTÄ
Opas köyhyydestä kirjoittamiseen

Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin 2017

Toimittaja: Erja Saarinen
Valokuvat: Veikko Somerpuro ja Jukka-Pekka Flander
Kannen kuvat: Veikko Somerpuro
Taitto: Taina Leino / Vitale Ay
Paino: Grano Oy

ISBN 978-952-6628-24-0 (painettu)
ISBN 978-952-6628-25-7 (verkkojulkaisu)

EAPN-Fin on osa Euroopan laajuista The European Anti-Poverty Network (EAPN) -kansalaisjärjestöverkosta, jonka tavoitteena on köyhyyttä kokeneiden kansalaisten osallisuuden lisääminen sekä köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentäminen.

www.eapn.fi | www.eapn.eu

Sisällys

Lukijalle	4
JOHDANTO	5
Kuka on köyhä?	5
Köyhyys tiedotusvälineissä	6
Kieli ei ole neutraalia	7
1 FAKTAT JA TARINAT	10
Hanki taustatietoja, tarkista faktat, aseta tarinat laajempaan yhteyteen	
Taustoita ja tarkista faktat, vältä stereotyyppiä	10
Näytä köyhyyden monet kasvot	11
Laajenna yksilötarinat yhteiskunnalliseksi analyysiksi	11
2 IHMISET	14
Kuvaa köyhyyttä niin kuin ihmiset sen kokevat	
Kuvaa ihmiset kokonaisina ihmisinä, ei vain köyhinä	14
Vältä kliseisiä kuvauksia	14
Näe köyhyyttä kokeneet ihmiset asiantuntijoina	15
Muista kunnioittava vuorovaikutus köyhyyttä kokeneen kanssa	15
3 KUVAT	18
Valitse kuvat tietoisien hienovaraisesti	
Tarkista, että kuva ja teksti toimivat yhdessä	18
Näytä ihmiset sellaisina kuin he ovat	18
Näytä ihmiset aktiivisina toimijoina	19
Keskustele kuvattavan kanssa kuvauspaikoista, henkilön tunnistamisesta ja kuvien käytöstä	19
LIITE: KÖYHYEDEN MÄÄRITELMIÄ	20
Lähteet	22

Lukijalle

Tämä opas tuo esiin köyhyyttä kokeneiden ihmisten näkökulman köyhyyden käsittelyyn. Opas pyrkii purkamaan virheellisiä ennakkoluuloja köyhyydestä ja edistämään kunnioittavaa ja analyttistä köyhyyttä käsittelevää journalismia ja ylipäänsä analyttistä ja kunnioittavaa köyhyyden käsittelyä.

Oppaassa kiinnitetään huomiota muun muassa kieleen ja kuviin, joilla köyhyydestä ja köyhyyttä kokeneista ihmisistä kerrotaan. Tavoitteena on, että tietoisesti käytettäisiin neutraaleja ja köyhiä ihmisiä leimaamattomia käsitteitä.

Teksti perustuu köyhyyttä kokeneiden ihmisten ja toimittajien yhdessä työpajassa työstämiin ajatuksiin. Sen järjesti vuonna 2016 Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin. EAPN-Fin jakoi Kunnioittavasti köyhyydestä -tunnustuksen toimittajille ensimmäistä kertaa syksyllä 2016.

Oppaan pohjana on käytetty myös Itävallan EAPN-verkoston opasta Schreiben und Berichten über Armut. Leitfaden für Respektvolle Armutsberichterstattung. Opas on ilmestynyt englanniksi nimellä Guidelines for Respectful Reporting on Poverty.

Itävalta oli ensimmäinen maa, jossa journalistille jaettiin Kunnioittavasti köyhyydestä -tunnustus vuonna 2010. Nyt se jaetaan Itävallan ja Suomen lisäksi vuosittain Islannissa, Kroatiassa ja Unkarissa. Tunnustuksen jakamista suunnitellaan myös muun muassa Makedoniassa, Romaniassa, Serbiassa ja Slovakiassa.

Tunnustuksella nostetaan esiin monipuolisia näkökulmia köyhyydestä ja pyritään murtamaan kuluineita ja ennakkoluulojen sävyttämiä köyhyyden kuvauksia. Sillä halutaan myös tukea ja nostaa esille laadukkaan köyhyyttä koskevan journalismin tekijöitä.

Kunnioittavasti köyhyydestä -tunnustuksen saajan päättää köyhyyttä kokeneista ihmisistä koostuva raati. Raati käyttää opasta, kun se arvioi kilpailuun lähetettyjä kirjoituksia ja ohjelmia. Vuoden 2017 tunnustuksen saajasta päättänyt raati on omalta osaltaan kehittänyt opasta.

Tunnustus tuo esiin köyhyyttä kokeneiden ihmisten näkemyksiä siitä, miten media kuvaa heidän todellisuuttaan. He pääsevät itse nostamaan esiin arvostamaansa journalismia. Oppaan lainaukset ovat heidän ajatuksiaan kunnioittavasta ja analyttisestä köyhyyden käsittelystä.

Johdanto

Kuka on köyhä?

Köyhyys on moniulotteinen ilmiö ja jokaisella on siitä jokin käsitys. Köyhyyttä kokenut henkilö tietää konkreettisesti, mitä se hänellä jokapäiväisessä elämässä tarkoittaa. Yksilölliset kokemukset voivat olla hyvin erilaisia riippuen muun muassa köyhyyden kestosta.

Jos ihmisellä ei ole köyhyydestä omakohtaista kokemusta, hänellä saattaa olla siitä ja sen syistä monenlaisia ja jopa vääristyneitä käsityksiä. Myös köyhyystutkijat voivat pureutua ilmiön moninaisuuteen hyvin eri tavoin ja monesta eri näkökulmasta.

Euroopassa köyhyysrajana käytetään yleisesti pienituloisuuteen perustuvaa määritelmää, joka on 60 prosenttia kotitalouksien käytettävissä olevasta mediaanitulosta. Mediaanitulo tarkoittaa keskimmäistä tuloa, kun kaikkien kotitalouksien tulot laitetaan suuruusjärjestyksessä jonoon: jos kotitaloudella on käytettävissään alle 60 prosenttia väestön keskimääräisestä käytettävissä olevasta tulosta, se on määritelmällisesti köyhä. Tämä määrittely keskittyy vain tuloihin, eikä silloinkaan kerro köyhyyden syvyydestä – siitä, kuinka kaukana ihmisen tai koti-

talouden tulot ovat mediaanitulosta – eikä sen kestosta.

Köyhyyttä kokeneella ei välttämättä ole ainoastaan keskivertoa alhaisemmat tulot, vaan usein myös huonot koulutusmahdollisuudet ja rajatummalla mahdollisuudet osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Hän saattaa sairastaa muita useammin – jo köyhyyden syy voi olla työkyvyn menetyksessä vammautumisen vuoksi. Köyhänä ei välttämättä ole varaa huolehtia itsestään niin kuin pitäisi ja niin kuin haluaisi. Jos ei ole varaa lääkkeisiin, sairaus pahenee. Köyhyys aiheuttaa jatkuvaa stressiä, mikä voi sairastuttaa myös fyysisesti.

Virallisten määritelmien ja indikaattoreiden lisäksi tarvitaan ihmisten kokemusten tutkimista, jotta köyhyyden todellisuutta ja monimuotoisuutta voidaan ymmärtää.

Köyhyys on rahan puutetta. Sen perusteella, että ihminen on köyhä, ei voi päätellä mitään esimerkiksi hänen mielenterveydestään, älykkyydestään tai toimintakyvystään.”

Köyhyys tiedotusvälineissä

Suomessa työttömyyden, etenkin pitkäaikaistyöttömyyden kasvu on viime vuosina lisännyt voimakkaasti köyhyyttä. Aivan viime kuukausina työttömyys on lähtenyt laskuun, mutta näyttää siltä, että se ei ole juuri kohdistunut työmarkkinatukea saaviin ihmisiin.

Julkisessa keskustelussa on korostunut eri ihmisryhmien vastakainasettelu, asenteiden koveneminen heikompiosaisia kohtaan ja ihmisten kokemusmaailmojen erkaantuminen toisistaan. Sosiaalinen media tekee helpoksi vihapuheen ja tosiasioiden perustumattomien tarinoiden levittämisen esimerkiksi maahanmuuttajien sosiaaliturvasta tai työtä vieroksuista pitkäaikaisyöttömistä.

Media noudattaa omia lakejaan. Teemaksi valikoituvat aiheet, jotka ovat jollakin tavalla poikkeuksellisia. Uutinen on esimerkiksi uusi ja yllättävä asia tai sitten odotuksia vahvistava asia. Niin kielteiset kuin myönteisetkin muutokset voivat olla uutisia.

Juttuihin tarvitaan jokin ”kouku”, joka yhdistää ne ajankohtaisiin teemoihin. Media tarvitsee ihmisiä, kasvoja ja kertomuksia yksittäisistä ihmiskohtaloista, koska ihmiset ja tarinat kiinnostavat lukijoita ja katsojia, kaikkia ihmisiä.

Media vahvistaa usein ihmisten olemassa olevia käsityksiä. Media-kentän murros ja toimitusten niukenevat resurssit, nopeutuva tiedonvälitys ja ns. huomiotalouden lieve-

ilmiöt lisäävät haasteita tehdä laadukasta journalismia.

Lukijoita kosiskellaan skandaalinomaisilla klikkausotsikoilla ja köyhyyttäkin käsittelevä journalismi uhkaa kaventua sosiaalipornoksi: kurkistetaan, miten teillä siellä josain menee.

Kirjassa *Luokkavallan vahtikoirat* (2016) **Emilia Kukkala** ja **Pontus Purokuru** kirjoittavat, että journalismin todellisuus on hyvinvoivan todellisuus, joka tunnistaa ”toisen” todellisuuden korkeintaan etäisyyden päästä.

”Tyypillisesti köyhyysjournalismi on nyyhkytarinoita tai yleisiä tilastoja ja asiantuntijalausuntoihin perustuvia juttuja. Pahimmillaan köyhille irvailaan ja heitä syytetään omasta köyhyydestään. Köyhyys nähdään irrallisena ilmiönä, irrallaan journalismin ”meistä” ja yhteiskunnallisista kehityskuluista, poliittisista päätöksistä ja kokemuksesta.”

Kukkala ja Purokuru näkevät, että vaikka kirjoitukset eivät olisi loukkaavia tai alentuvia, ne tulevat tietämättömyydessään paljastaneeksi kuilun hyvinvoivan keskiluokan ja ”meidän muiden” arkisten totuuksien välillä.

”Toisille on itsestään selvää, että rahat eivät aina riitä edes ruokaan, toisten korvissa tämä kuulostaa uskottomalta. Kun toisen ajatuksissa köyhät ovat pelkästään tukien varassa eläviä ihmisiä, toiselle on itsestään selvyys, että työ ei todellakaan suojaa köyhyydeltä.”

Kirjoittajat näkevät, että köyhyyden kokemus saatetaan joillain

tasoilla tunnistaa mediassa, mutta harvoin käsitellään sen todellisia seurauksia.

Myös köyhyyden syiden selvittäminen ja niiden selkeä esittäminen ovat tärkeitä ilmiön ymmärtämiseksi ja erityisesti ongelmien ratkaisemiseksi. Pelkkä köyhyyden kuvaus ei riitä vaan on syytä etsiä myös ratkaisuehdotuksia. Niitä kannattaa kysyä myös köyhyyttä kokeneilta itseltään.

Kieli ei ole neutraalia

Kieli voi olla halventavaa, syrjivää tai rasistista, kun sitä ei käytetä hienovaraisesti. Se voi vahvistaa ennakkoluuloja, mutta myös auttaa purkamaan niitä ja muuttamaan kielteisiä käsityksiä.

Abstrakti tai epätarkka kieli voi piilottaa asian todellisen laidan. Esimerkiksi *haastava käyttäytyminen* voi olla väkivaltaista päälle käymistä, *toimeentulon haasteet* taas sitä, että jääkaapissa on syötäväksi vain kukkakaalin ja parsakaalin naatteja, joista pitäisi loihkia syötävää.

Jos elämän vastoinkäymiset puetaan yleisiin tai teoreettisiin käsitteisiin, lukijat eivät ymmärrä jutussa esiintyvien ihmisten todellisuutta. Kun he eivät ymmärrä, mistä oikeasti on kyse, he eivät pysty asettumaan vaikeassa tilanteessa olevien asemaan eikä journalismi onnistu muuttamaan heidän asenteitaan.

Heikki Luostarinen kirjoittaa *Moneksi muuntuva journalismi* -artikkelissaan (2002) seuraavasti:

”Vastaavasti alettiin ajatella, että kieli ei vain neutraalisti kuvaa todellisuutta, vaan se vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka hahmotamme, jäsennämme ja tulkitsemme todellisuutta. Yhteinen kieleemme muokautuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, ja niinpä se sisältää ajalle ja ryhmälle tyypillisiä kulttuurisia – ja myös poliittisia – tapoja käsitteellistää ja tulkita maailmaa. Ajatus kielen todellisuuskuvamme muovaavasta voimasta tuhosi kielen viattomuuden, mutta avasi myös uusia mahdollisuuksia: taitavalla, luovalla, uudistavalla tavalla käytetty kieli tarjosi myös mahdollisuuden nähdä maailma toisin. Kirjoittaminen ei ollutkaan prosessi, jossa maailmaa jäljennetään, vaan prosessi, jossa maailmaa myös luodaan.”

Kunnioittavasti köyhyydestä -tunnustus jaettiin Suomessa ensimmäistä kertaa vuonna 2016.

SAA OTTAA

1 Faktat ja tarinat

” Pahinta on, jos tivataan lukuja: paljonko saat yhteensä euroina. Se ei oo se luku, joka kertois yhtään mitään. Pitää katsoa mistä kaikesta sillä on selvittävä. Maatilalla, pienessä kirkonkylässä, eri kokoisissa kaupungeissa koko elämä on kovin erilaista. Esimerkiksi maalla on pakko olla auto, ja bensen hinta on oleellinen asia. Oleellista olis kuunnella ihmistä, koettaa ymmärtää, mikä on hänen elämäntilanteensa ja kokemuksensa. Tehdä tarkentavia kysymyksiä, jos haastateltavan elinpiiri ja olot ei oo ennestään tuttuja.”

1 Faktat ja tarinat

HANKI TAUSTATIETOJA, TARKISTA FAKTAT, ASETA TARINAT LAAJEMPAAN YHTEYTEEN

Sanotaan, että jos haluat koskettaa sydäntä, muuttaa maailmaa, sinun on kerrottava tarina. Köyhyyttä koskeva journalismi ei kuitenkaan saa vain koskettaa tunteitamme yksittäisillä kuvilla ja ihmiskohtaloilla, vaan sen tulee kiinnittää huomiota myös yhteiskunnallisiin olosuhteisiin ja tuoda näkyväksi köyhyyden rakenteelliset syyt. Taustoja tutkimalla ja tosiasiat tuntemalla tulee pyrkiä välittämään monipuolinen ja -ulotteinen kuva köyhyydestä.

Taustoita ja tarkista faktat, vältä stereotyyppioita

Köyhyydestä on tärkeää esittää tosiasioihin perustuvaa tietoa. On syytä tuoda esiin, millaista köyhyyden määritelmää kirjoittaja käyttää. Myös sen tulisi näkyä, ettei köyhyys ole vain rahan puutetta vaan se voi esimerkiksi estää kouluttautumisen tai vaikeuttaa yhteiskuntaan osallistumista.

Ongelman laajuus on tärkeää tuoda esiin: kuinka monia köyhyys

koskettaa. Myös köyhyyden kesto on olennainen tieto.

Köyhyyden syitä on eriteltävä, samoin niitä seikkoja, jotka pitävät sitä yllä ja sen seurauksia paitsi yksilölle myös yhteiskunnalle: on hyvä analysoida, millä tavoin köyhyys on haitallista koko yhteiskunnalle, kaikille meistä. Lisäksi on hyvä kertoa, miten siihen vaikutetaan tai voitaisiin vaikuttaa politiikalla.

Tilastoja ja tietoa köyhyydestä ja sosiaalisesta syrjäytymisestä on runsaasti. Niitä on koottu esimerkiksi EAPN-Finin kirjaan *Köyhyys – syitä ja seurauksia*.

Faktat on syytä tarkistaa eikä levittää huhupuheita. Käytetyt lähteet tulee kertoa.

Journalismin tulisi pyrkiä välittämään totuudenmukainen kuva köyhyydestä. Henkilökuvien tulee olla aitoja, eikä toimittajan ennakkokäsityksiä ja oletuksia toisintavia. Köyhyyttä ei pidä romantisoida ja tehdä köyhästä ”arjen sankaria”, tai jollain muulla tapaa toimittajan pyrkimystä ajavaa esineellistettyä kohdetta. Sankarin ohella yleisiä stereotyyppioita ovat köyhän ihmisen esittäminen

uhrina tai työtä vieroksuvana etuusjärjestelmän hyväksikäyttäjänä.

Näytä köyhyyden monet kasvot

Köyhyyden ja sen kokemisen eri näkökulmia olisi hyvä tuoda esiin. Köyhyydellä on monia puolia; juttujen tyypistäminen vain stereotyyppiin kuvauksiin ei tee oikeutta ilmiön moninaisuudelle.

Köyhyyttä pitäisi kuvata eri ihmisryhmien näkökulmista. Köyhyys voi koskettaa naisia ja miehiä eri tavalla. Se on erilaista esimerkiksi suurkaupungissa ja syrjäseuduilla.

Mediassa on hyvä päästää ääneen ihmisiä, joilla on eri näkökulmia köyhyyteen: köyhyyttä kokeneita, tutkijoita, järjestöjen edustajia, viranomaisia jne. Kun puhutaan tietyistä ihmisryhmästä, on syytä pyytää kommentteja suoraan ryhmää edustavilta ihmisiltä.

Laajenna yksilötarinat yhteiskunnalliseksi analyysiksi

Tarinallisuus on journalismissa valitseva trendi, jota hyödynnetään usein köyhyyttä käsittelevissä jutuissa. Tarinoilla voidaan avata ihmisten todellisuus konkreettisesti ja koskettavasti. Hyvä tarinallinen journalismi lisää vastaanottajien ymmärrystä köyhyydestä: millaista on köyhyydessä elävän ihmisen tai perheen todellisuus ja millaisia tarinoita köyhyyden taustalla on. Millaisia vastoinkäymisiä ihminen on kohdannut ja millaisia valintoja hän on tehnyt ja miksi.

Vain yksilöiden tarinoihin keskittyvä journalismi saattaa kuitenkin jäädä vaikutuksiltaan vähäiseksi. Se voi myös ”yksilöpatologisoida” köyhyyttä: köyhyyden syyt paikannetaan yksilöön, eikä oteta huomioon laajempien yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutuksia. Näin syntyy kuva, että myös vastuu köyhyydestä on yksinomaan yksilöllä itsellään.

Parhaimmillaan tarinallinen journalismi peilaa ihmisten tarinoita laajempaan yhteiskunnalliseen viitekehykseen. Se tuo esiin muun muassa sen, mikä merkitys ihmisten elämässä on sosiaaliturvajärjestelmällä ja hyvinvointipalveluilla ja miten niiden muutokset eli yhteiskuntapoliittiset päätökset vaikuttavat: auttavatko ne eteenpäin vai kahlitsevatko ne ihmisen köyhyyteen.

Köyhyys voi olla ihmisoikeusloukkaus: taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet saattavat jäädä sen vuoksi toteutumatta. Suomi on saanut Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitealta päätöksen, jonka mukaan maamme perusturvan taso ei täytä Euroopan Neuvoston sosiaalisen peruskirjan vaatimuksia. Myös juridista ihmis- ja perusoikeusnäkökulmaa on syytä käsitellä.

Yhteiskuntapoliittisen analyysin kytkeminen köyhyyttä kokeneiden tarinoihin vaatii taustatyötä, mutta onnistuessaan se voi muuttaa maailmaa: vaikuttaa poliittisiin päätöksiin. Lisäksi sillä voidaan avata ihmisten silmiä köyhyydelle ja vaikuttaa heidän asenteisiinsa.

EAPN
EUROPPAN ANTI
PROJECTTIVÄKISTÖ
FINLAND

EAPN-Fin -
Suomen kätöisyyden
ja työttömyyden
vastainen verkosto

www.eapn.fi

2 Ihmiset

” Älä oleta ihmisestä mitään siksi, että hän on köyhä. Köyhä ei ole yhtä kuin syrjäytynyt, välttämättä!”

2 Ihmiset

KUVAA KÖYHYTTÄ NIIN KUIN IHMISET SEN KOKEVAT

Kunnioittavan köyhyyttä kuvaavan journalismin tulee tavoitella köyhyyden kuvaamista sellaisena kuin ihmiset sen kokevat. Tämä on tärkeää, sillä köyhyyttä kuvattaessa ollaan tekemisissä sellaisten ihmisten kanssa, joiden elämäntilanteeseen saattaa liittyä häpeää tai nöyryytystä. Ihmisen tulee itse saada päättää, millainen köyhyyden kuvaus hänen elämäntarinastaan rakentuu. Media ei saa vääristää ihmisen kokemaa köyhyyttä ja näin lisätä sen mukanaan tuomaa stigmaa.

Kuvaa ihmiset kokonaisina ihmisinä, ei vain köyhinä

Köyhät eivät ole yhtenäinen ryhmä ja köyhyys on ehkä vain yksi vaihe elämässä. On loukkaavaa, jos köyhyyttä kokenut typistetään avuttomaksi uhriksi, avun kohteeksi tai kaljoittelevaksi työn vieroksujaksi, sosiaalipummiksi. Kymmenellä ihmisellä on kymmenen erilaista tarinaa, taustaa, kohtaloa ja tarvetta. Köyhyyttä kokeneiden moninaiset tilanteet tulisi ottaa monipuolisesti huomioon.

Köyhyyttä kokeneilla ihmisillä on menneisyys. Heillä on intohimoja, kiinnostuksen kohteita ja taitoja. He toimivat vapaaehtoisina, luottamus-tehtävissä tai vaikkapa huolehtivat lapsenlapsistaan. Heidät tulee nähdä myös aktiivisina toimijoina. Köyhyys voi rajoittaa toimintamahdollisuuksia ja -edellytyksiä, mutta ei yleensä vie niitä kokonaan.

Köyhyyttä kokeneet ihmiset ovat enemmän kuin vain köyhyytensä määrittelemiä ja sellaisena heidät tulisi kuvata. Köyhyyttä kokenutta haastateltavaa on kuunneltava oikeasti ja kunnioitettava sitä, miten hän määrittelee tilanteensa – myös sitä, jos hän ei määrittele itseään köyhäksi.

Vältä kliseisiä kuvauksia

Useista ihmisistä köyhyys ei näy päällepäin ja juuri sellaisina heidät pitäisi kuvatakin. Vain niin voi lisätä ymmärrystä siitä, että köyhyys saattaa koskettaa ketä tahansa.

Köyhyyden kuvaamisessa tulee välttää kliseitä ja stereotyyppioita, jotka vahvistavat, ylläpitävät ja uusintavat vääristynyttä kuvaa köyhyys-

destä ja köyhyyttä kokeneiden ihmisten elämästä. Ihmisryhmistä puhumista massana on vältettävä. Vastakkainasettelua eri ihmisryhmien välillä ei pidä vahvistaa.

Näe köyhyyttä kokeneet ihmiset asiantuntijoina

Usein köyhyyttä kokeneet kuvataan uhreina, jotka saavat kertoa arjestaan, kun taas analyysit ja ratkaisut kysytään viranomaisilta, tutkijoilta ja muilta asiantuntijoilta. Myös köyhyyttä kokeneilta tulisi kysyä arvioita ja ratkaisuehdotuksia, kuten keltä tahansa asiantuntijalta. Näin muutetaan kliseistä käsitystä passiivisesta avun vastaanottajasta.

Muista kunnioittava vuorovaikutus köyhyyttä kokeneen kanssa

Monilla köyhyyteen liittyy häpeää ja köyhyyttä kokeneiden elämäntilanne saattaa olla stressaava. Tämä edellyttää toimittajalta hienovarais- ta ja empaattista lähestymistapaa. Köyhyyttä kokeneen tulee voida jättää vastaamatta kysymyksiin ja olla avaamatta yksityiselämänsä yksityiskohtia. Hänen ei tarvitse välttämättä esiintyä nimellään, kertoa yksityiskohtia asumisestaan tai muusta elämästään.

Toimittajan tulee perehtyä haastateltavan elämäntilanteeseen ja pyrkiä oikeasti ymmärtämään hänen ajatuksiaan. Huono-osaisten henkilöiden haastattelemiseen on varattava aikaa, on ”kuljettava rinnalla hetken matkaa” ja rakennettava

luottamusta. Esimerkiksi puhelinhaastattelu ei yleensä sovi köyhyyttä kokeneen ihmisen haastattelemiseen.

Ammattimainen vuorovaikutus haastateltavien kanssa sisältää riittävästi molemminpuolista ennakkotietoa. On tehtävä selväksi, milloin on kyse ennakkotunnustelusta ja milloin varsinaisesta haastattelusta.

Haastateltavan tulee voida tarkistaa omat sitaattinsa. Hänen olisi myös hyvä nähdä käytettävät kuvat, jos julkaisu-aikataulu suinkin antaa myöten. Journalistin tulisi yrittää suunnitella aikataulu niin, että haastateltava voi tarkistaa kommenttinsa. Haastateltavan kieltoon julkaista kuvia tai osia tekstistä tulee suostua, jos olosuhteet ovat muuttuneet niin, että julkaiseminen olisi kohtuutonta haastateltavalle.

Julkaistu lopputulos tulee toimittaa haastateltavalle. Joskus käy niin, että vaikka haastateltu on saanut tarkistaa osuutensa ja juttu on kai-kin puolin hyväksyttävä, hän saattaa kuitenkin olla pettynyt tai vihainen. Oman tarinan näkeminen painettuna tai filmillä saa ehkä nolostumaan tai tuntemaan häpeää, kun se on kaikkien nähtävillä. Toimittajan on hyvä olla valmis keskustelemaan haastatellun kanssa näistä tunteista jutun julkaisemisen jälkeen.

3 Kuvat

”

Yleensä jokainen haluaa nähdä itsensä kauniina.
Koeta saada juttuun ainakin jokin kuva, johon
kuvattava on itse tyytyväinen.”

3 Kuvat

VALITSE KUVAT TIETOISEN HIENOVARAISESTI

Huono-osaisuuden ja köyhyyden kuvittaminen on vaativaa. Kuvitus on tärkeä osa uutisointia ja köyhyyttä kokeneet tulevat siten helpommin tunnustetuiksi. Kuvien hienovarainen ja tietoinen valitseminen on tärkeää, sillä ”yksi kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa”. Köyhyyttä kokeneiden ihmisten kuvaus lipsahtaa helposti klišeiden puolelle ja saattaa entisestään lisätä ihmisten häpeää.

Tarkista, että kuva ja teksti toimivat yhdessä

Kuva auttaa parhaimmillaan selittämään monimutkaista ilmiötä. Kuvien, leipätekstin ja kuvatekstien on toimittava yhdessä ja täydennettävä toisiaan. Ne eivät saa olla ristiriidassa keskenään. Joskus kuva tai jopa kuvateksti voivat muuttaa koko jutun tunnelman.

Parhaimmillaan kuva ja kuvateksti muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden, jossa kuva tiivistää toimittajan sanoman. Hyvä kuva havahduttaa ja avaa uusia näkökulmia.

Tekstin ja kuvien lisäksi info-grafiikan, faktalaatikoiden ja muiden vastaavien tulee täydentää kokonaisuutta.

Näytä ihmiset sellaisina kuin he ovat

On tärkeää näyttää ihmiset sellaisina kuin he ovat, eikä köyhyyttä koskevien olettamusten kaltaisina. Kliseisten kuvien tulisi olla menneisyyttä.

Köyhyyttä kokeneiden ei pidä joutua oikeuttamaan tai perustelemaan yllään olevia vaatteita, käytösään olevaa älypuhelinta tms. Myös pienemmällä tuloilla toimeentuleville on kauniita vaatteita – harvemmin köyhyys on tunnistettavissa suoraan vaatuksesta tai yksinomaan ulospäin näkyvistä asioista.

Köyhä ihminen saattaa tinkiä vaikkapa kodintavaroista tai jopa ravinnosta, varmistaakseen, ettei hänen lastaan kiusata vanhan puhehimen tai epämuodikkaiden vaatteiden takia.

Näytä ihmiset aktiivisina toimijoina

Kuvissa tulee näkyä köyhyyttä kohdanneita ihmisiä erilaisissa rooleissa: istumassa tietokoneen äärellä, lukemassa lehtiä, pelaamassa jalkapalloa. He toimivat järjestöissä vapaaehtoisina ja vertaistukijoina, auttavat vanhuksia ja osallistuvat kulttuurielämään – muun muassa.

Keskustele kuvattavan kanssa kuvauspaikoista, henkilön tunnistamisesta ja kuvien käytöstä

Kuvatuille henkilöille tulee antaa mahdollisuus nähdä aineisto ennen julkaisua. Kuvatuilta on kysyttävä lupa kuvien jatkokäyttöön.

Kuvattavalle on alusta pitäen tehtävä selväksi, missä kaikkialla kuva saattaa näkyä. Esimerkiksi lehtijutut julkaistaan myös verkossa ja niitä mainostetaan sosiaalisessa mediassa. Kuvattavan täytyy tietää,

minne kaikkialle kuva saattaa päätyä.

Jos kuvissa näkyy haastatellun ihmisen läheisiä, esimerkiksi lapsia tai vanhoja ihmisiä, pitää muistaa erityinen hienovaraisuus. Lasten kuvien käyttöön tarvitaan molempien vanhempien suostumus.

Köyhyyttä kokeneen kuvattavan kanssa on hyvä keskustella kuvauspaikan valinnasta. Kaikista koti tai muu kovin henkilökohtainen paikka ei tunnu luontevalta. Joskus asuinalue tai jokin sen yksityiskohta kertoo paljon ilmiöstä. Toisaalta ne voivat myös vahvistaa väriä ennakkoluuloja ja asenteita.

Jos kuvattava niin toivoo, hänet pitää tehdä kuvassa tunnistamattomaksi. Tähän on monia keinoja, kuten takaapäin tai sivulta kuvaaminen, kasvojen peittäminen jonkin esineen, esimerkiksi teemukin taakse, kasvojen jättäminen epätarkaksi tai liikkeessä oleviksi.

LIITE

Köyhyyden määritelmiä

Absoluuttinen tai äärimmäinen köyhyys

Tila, jossa ravinnon, vaatetuksen ja asumisen vähimmäisedellytykset eivät täyty. Aliravitsemusta, nälkää ja puutetta inhimilliseen elämään kuuluvista perustarpeista. Yleisintä kehitysmaissa, mutta koskettaa Euroopassa ja muissa läntisissä demokratioissa myös joitain haavoituvassa asemassa olevia ihmisryhmiä, kuten asunnottomia, romaaneja ja sosiaaliturvan ulkopuolelle rajattuja paperittomia siirtolaisia.

Köhyyskuilu tai köhyysvaje

Kuuaa sitä, kuinka paljon pienituloiseksi määritellyltä väestöltä puuttuu keskimäärin tuloja, jotka nostaisivat heidät köhyysriskirajalle. Suomessa pienituloisten köhyysvaje eli mediaanitulon ja köhyysriskirajan etäisyys oli vuonna 2015 13,9 prosenttia eli 165 euroa kuukaudessa kulutusyksikköä kohden.

Köhyysriskiraja, At risk of poverty

Euroopassa köhyysriskirajana tai pienituloisuusrajana käytetään yleisesti pienituloisuuteen perustuvaa määritelmää, joka on 60 prosenttia kotitalouksien käytettävissä olevasta mediaanitulosta. Mediaanitulo tarkoittaa keskimmäistä tuloa, kun kaikkien kotitalouksien tulot laitetaan suuruusjärjestykseen. Kotitalous on köyhä tai pienituloinen, kun sillä on käytettävissään alle 60 prosenttia väestön mediaanitulosta. Suomessa köhyysriskiraja oli vuonna 2015 yhden hengen taloudelle noin 1 185 euroa kuukaudessa. Pienituloisiin kotitalouksiin laskettavia henkilöitä oli 634 000.

Suhteellinen köyhyys

Riittämättömistä taloudellisista resursseista johtuva kykenemättömyys osallistua ja toimia yhteiskunnassa odotetun elämäntavan mukaisesti tai saavuttaa yhteiskunnan yleisesti määritelty vähimmäiselintaso. Käsitteet vähimmäiselintasosta kytkeytyvät usein enemmistön elintasoon, sillä minimiksi määritelty elintaso seuraa yleensä väestön keskimääräistä elintasoa, joka määrittää laajemmin sen, kuinka paljon rahaa ja millaisia välttämättömiä hyödykkeitä yhteiskunnassa toimimiseksi ja selviytymiseksi tarvitaan.

Tarve-, viite- ja minimibudjettiin perustuvat mittarit

Eri kokoisille ja eri elämäntilanteessa oleville kotitalouksille laadittuja kulutus- tai hyödykekoreja, jotka koostuvat välttämättömiksi katsotuista hyödykkeistä eli niistä tavaroista ja palveluista, joita elämiseen nyky-yhteiskunnassa katsotaan tarvittavan. Ne laaditaan yhdessä kuluttajien kanssa hyödyntämällä heidän näkemyksiään välttämättömästä kuluttamisesta. Budjettien laadinnassa on huomioitu hyvinkin yksityiskohtaisesti ruokaan, vaatetukseen, kodintavaroihin ja laitteisiin, vapaa-aikaan, terveyteen ja hygieniaan sekä asumiseen ja liikkumiseen kohdistuvat menot. Ne hinnoitteleamalla voidaan laskea vähimmäiskulutukseen tarvittava rahamäärä, eli minimibudjetti, erilaisille kotitalouksille.

Lähde: Köyhyys – syitä ja seurauksia (2017). Jiri Sironen ja Niko Eskelinen (toim.) EAPN-Fin.

LÄHTEET

Schreiben und Berichten über Armut. Leitfaden für Respektvolle Armutsberichterstattung (2014).
Armutskonferenz.

<http://www.armutskonferenz.at/publikationen/publikationenderarmutskonferenz/armutskonferenz-2014-schreiben-und-berichten-ueber-armut-leitfaden-fuer-respektvolle-armutsberichterstattung.html>

Guidelines for Respectful Reporting on Poverty (2017) Armutskonferenz.

http://www.armutskonferenz.at/files/guidelines-poverty-reporting_armutskonferenz_en-2017.pdf

Köyhyys – syitä ja seurauksia. Jiri Sironen ja Niko Eskelinen (toim.) EAPN-Fin.

<http://www.eapn.fi/wp-content/uploads/2013/04/Koyhyys-syita-ja-seurauksia-2017.pdf>

Luostarinen, H. (2002). Moneksi muuntuva journalismi. Teoksessa Touko Perko, Raimo Salokangas & Heikki Luostarinen (toim.) Median varjossa. Jyväskylä: Mediainstituutti, Jyväskylän yliopisto, 22–29.

Kukkala, E. & Purokuru, P. (2016). Luokkavallan vahtikoirat: miten suomalaiset toimittajat auttavat eliittiä pysymään eliittinä. Into Kustannus, Helsinki.

Reporting Poverty in the UK. A practical guide for journalists. (Revised edition 2009).

Joseph Rowntree Foundation, MediaTrust, Society of Editors.

<https://www.jrf.org.uk/report/reporting-poverty-uk-practical-guide-journalists>

Kunnioittavasti köyhyydestä -opas tuo esiin köyhyyttä kokeneiden ihmisten näkökulman köyhyyden käsittelyyn. Se pyrkii purkamaan virheellisiä ennakkoluuloja köyhyydestä ja edistämään kunnioittavaa ja analyyttistä köyhyyttä käsittelevää journalismia ja ylipäänsä analyyttistä ja kunnioittavaa köyhyyden käsittelyä.

Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen
vastainen verkosto EAPN-Fin

www.eapn.fi | www.eapn.eu

ISBN 978-952-6628-24-0